

Stockholm den 27 mars 2026

R-2025/2925

Till Justitiedepartementet

Ju2025/02525

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 28 november 2025 beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111).

Sammanfattning

I utredningen behandlas flera frågor av stor vikt för den enskildes möjlighet att tillvarata sina rättigheter och för advokater att utföra sitt arbete. Advokatsamfundets ställningstaganden sammanfattas nedan.

Beträffande åtgärder för en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden (kap. 6) avstyrker Advokatsamfundet förslaget om en differentierad timkostnadsnorm för ersättning för arbete som utförs av biträdande jurist på advokatbyrå eller annan person som inte är advokat utifrån de förhållanden förslaget nu bygger på. Advokatsamfundet har ingen erinran i sig mot en differentiering av ersättning för advokater respektive biträdande jurister, men såsom förslaget nu är utformat kommer differentieringen medföra en avsevärd försämrade ersättningsnivå för det rättsliga biträdeskollektivet som sådant, vilket inte är acceptabelt.

Advokatsamfundet avstyrker vidare varje utökad användning av brottmålstaxan samt förslaget om ett elektroniskt system för inlämning av kostnadsräkningar.

Advokatsamfundet tillstyrker däremot att begreppet tidsspilla definieras i lag och har ingen erinran mot att det uppställs skärpta krav på kostnadsräkningars innehåll. Vidare

ställer sig Advokatsamfundet bakom utredningens förslag om förändrade regler om substitution. Advokatsamfundet anser dock att möjligheten att utan rättens tillstånd sätta annan i sitt ställe vid förhör inte bör begränsas till andra advokater, utan även bör omfatta biträdande jurister verksamma vid advokatbyrå.

Advokatsamfundet tillstyrker även att domstol vid prövning av ersättningsfrågor ska vara domför med en domare utan nämndemän.

Advokatsamfundet delar vidare utredningens bedömning att det inte bör införas krav på att ersättningsanspråk i brottmål ska framställas löpande eller vid vissa angivna tidpunkter.

Beträffande behörighetskrav för offentliga försvarare (kap. 8) har Advokatsamfundet inte någon erinran mot de föreslagna skärpta behörighetskraven, med de undantag som anges i förslaget, men ifrågasätter om det föreligger ett faktiskt behov av att lagreglera ytterligare behörighetskrav mot bakgrund av att samfundet redan tillämpar kvalifikationskrav inom ramen för det advokatetiska regelverket.

Advokatsamfundet välkomnar att utredningen delar utgångspunkten att åtgärder för att upprätthålla förtroendet för advokatkåren i första hand ska vidtas av samfundet.

Beträffande målsägandens roll i brottmålsprocessen (kap. 9) avstyrker Advokatsamfundet förslaget om att målsägandens rätt att biträda åtalet ska tas bort.

Beträffande rätten till målsägandebiträde (kap. 10) tillstyrker Advokatsamfundet att målsäganden i större utsträckning ska ha rätt att företrädas av ett målsägandebiträde i överrätt. Advokatsamfundet har inte någon principiell invändning mot förslaget om ett särskilt målsägandestöd i överrätt.

Advokatsamfundet tillstyrker vidare att målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning ska beaktas vid prövningen av behovet av målsägandebiträde samt att skyldigheten för en undersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebiträde utökas till att gälla brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte.

Beträffande målsägandens processuella rättigheter vid talan om enskilt anspråk (kap. 11) instämmer Advokatsamfundet i att det inte föreligger tillräckliga skäl för att avskaffa eller begränsa möjligheterna att avskilja en talan om enskilt anspråk och

välkomnar att ett förordnande om målsägandebiträde ska kvarstå vid avskiljande även när målet handläggs som ett förenklat tvistemål. Advokatsamfundet ansluter sig vidare till att det inte bör införas någon generell begränsning av målsägandens ansvar för rättegångskostnader, men tillstyrker att det införs en särskild kostnadsregel för offentliganställda som har utsatts för brott i sin tjänsteutövning.

Beträffande rättegångskostnader i förvaltningsprocessen (kap. 12) delar Advokatsamfundet utredningens bedömning att förvaltningsdomstol bör ges möjlighet att besluta om ersättning för rättegångskostnader till en enskild part. Advokatsamfundet har inte någon erinran mot att frågan om huruvida kostnaderna varit befogade måste avgöras från fall till fall, men vill understryka vikten av att domstolarna tillämpar bestämmelsen med en generös och ändamålsenlig tolkning. Advokatsamfundet har inte heller någon erinran mot att det införs en särskild kostnadsregel i förvaltningsmål där enskilda är motparter till varandra.

Beträffande rättshjälp (kap. 13) tillstyrker Advokatsamfundet en höjning av inkomstgränsen för rättshjälp samt att den enskildes rätt till rättshjälp i förvaltningsmål stärks. Advokatsamfundet framhåller vidare att en höjning av det maximala antalet timmar med rättshjälp vore en välkommen förbättring.

Synpunkter

Kap 6: Åtgärder för en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Inledande synpunkter

En del av utredningens uppdrag har varit att genomföra en översyn av regelverket om ersättning till rättsliga biträden och föreslå åtgärder för att skapa en mer ändamålsenlig kostnadskontroll över statens utgifter för rättsliga biträden. Denna del av uppdraget kan Advokatsamfundet inte förstå på annat sätt än att det har varit utredningens uppdrag att söka efter möjligheter att minska statens utgifter för rättsliga biträden. Advokatsamfundet delar den grundläggande uppfattningen att det givetvis fordras en ändamålsenlig kostnadskontroll vid hanteringen av offentliga medel, men önskar fördjupa bilden något.

En betydande del av utredningen ägnas åt en genomgång av statens kostnader för rättsliga biträden uppdelat utifrån olika parametrar. En genomgång av dessa kostnader

visar tydligt att antalet timmar per förordnande inte har ökat trots att antalet mål har ökat. Biträdena gör således inte mer per ärende än tidigare. Att antalet ärenden i vilka det förordnas rättsliga biträden har ökat kan till stor del förklaras med den ökade måltillströmningen som är ett resultat av ändrad lagstiftning. Att statens kostnader för rättsliga biträden ökar blir en naturlig följd. I det ljuset ter det sig inkonsekvent att staten ökar anslagen till de brottsutredande myndigheterna samtidigt som man vill minska kostnaderna för de rättsliga biträden som företräder den enskilde. Rättssäkerheten har ett pris även på biträdessidan.

6.3 Modernare regler om ersättning för tidsspillan

Tidsspillan är ersättning som utgår när biträdet inte kan arbeta med annat, vanligtvis restid och väntetid. Uppfattningen att all denna tid kan användas till arbete är inte förenlig med verkligheten, då nästan alla arbetsmoment omfattar sekretessbelagt material och biträdet har att iaktta sin tystnadsplikt. För dem som arbetar som offentliga försvarare och målsägandebiträden kan en betydande del av en arbetsdag gå åt till att resa mellan olika platser för förhör och klientbesök. I stora delar av Sverige är det geografiskt nödvändigt att brottmålsadvokater reser längre sträckor mellan förrättningar. En ordning där biträdet inte skulle få någon form av ersättning för sådan tid vore orimlig mot bakgrund av att biträden och advokater måste finansiera sina egna kostnader.

- Advokatsamfundet delar således utredningens förslag att ersättning för tidsspillan alltså ska utgå, men att det ska definieras i lag vad som anses utgöra tidsspillan och att det av kostnadsräkningarna bör framgå varför arbete inte har kunnat utföras under den tid som ersättning för tidsspillan begärs.

6.4 En differentierad timkostnadsnorm

- Advokatsamfundet avstyrker förslaget om en differentierad timkostnadsnorm.

Förslaget tar varken hänsyn till förutsättningarna för advokatverksamhet eller hur den bedrivs inom humanjuridikens område. Inte heller beaktas den eftersläpande nivån på timkostnadsnormen. Slutligen beaktas inte det ansvar för utbildning av en ny generation advokater som åligger advokaterna.

Timkostnadsnormen uppgår år 2026 till 1 626 kr/timme. Den föreslagna nivån om 80 procent därav motsvarar cirka 1 300 kronor, vilket understiger dagens ersättningsnivå

för tidsspillan per timme. Att differentiera mellan advokater och icke-advokater utifrån ett resonemang om skicklighet och erfarenhet är en sak. Att genomföra det genom en sänkning av ersättningen i stället för en höjning av timkostnadsnormen för advokater är möjligen i linje med utredningens uppdrag att minska statens utgifter, men riskerar att få allvarliga konsekvenser för förutsättningarna att bedriva advokatverksamhet och därmed i förlängningen den enskildes tillgång till duktiga och erfarna biträden.

Den ersättning som utgår per arbetad timme till en advokat är inte densamma som advokatens lön. En advokats ersättning ska täcka mer än så: bland annat kostnader för lokal, kontorspersonal, anställda biträdande jurister, försäkringar, obligatorisk vidareutbildning, revision och bokföring, IT-stöd, pension, semester.

För en advokat som har anställda biträdande jurister finns därtill ett principalansvar, dvs. ett utbildningsansvar och advokatetiskt ansvar för de biträdande juristerna som under tre år måste arbeta på advokatbyrå innan de eventuellt kan inträda i samfundet som ledamöter. Under de åren är det advokaten som genom sitt arbete ska finansiera lönen för biträdande jurister. Utan biträdande jurister finns inga advokater i framtiden. Efter förändringarna den 1 januari 2025 med införandet av femårskravet för advokater i brottmål med minst fyra års fängelse i straffskalan tar det åtta år innan en advokat är helt ”klar”. I takt med att straffskalor skärps blir sådana mål allt fler, vilket betyder att det finns allt färre ärenden som en ung advokat kan förordnas i. Detta påverkar deras förutsättningar att täcka sina kostnader, och ansvaret ökar för mer erfarna advokater att ”försörja” sina byråkollegor även efter det att dessa har blivit advokater. En differentierad timkostnadsnorm skulle ytterligare bidra till denna försörjningsbörda och än mer försvåra för humanjuridiska byråer att anställa biträdande jurister, vilket i förlängningen kommer att påverka utbudet av kompetenta biträden – särskilt offentliga försvarare. I detta sammanhang bör framhållas att de lågt räknade tre år som det tar för en biträdande jurist att bli advokat, och därmed inte omfattas av den föreslagna lägre timkostnadsnormen, ur ett företagarperspektiv inte utgör en obetydlig tidsperiod.

Tillgången till kompetenta biträden som har förutsättningar att göra ett gott arbete är inte bara en fråga för den enskilde medborgaren. Den är även av vikt för staten, då förtroendet och legitimiteten för statens beslut kräver att det finns duktiga rättsliga biträden som har goda förutsättningar att företräda den enskilde och tillse att dennes rättigheter inte kränks och att den enskildes berättelse kommer fram. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv ska inte heller förglömmas den diskrepans som råder mellan

staten och den enskilde i brottmål. Staten har tillgång till en omfattande utredningsapparat och den enskilde har endast sin advokat. I en tid då staten har genomfört flera förändringar till statens förmån på den enskildes bekostnad ter det sig mindre lämpligt att genomföra ytterligare förändringar som kommer att påverka den enskilde negativt.

Det uttalade sparbetinget ter sig också något enkelspårigt, då det tycks ensidigt inriktat på kostnaderna för offentliga biträden och inte riktas mot rättsväsendet i sin helhet. Under de senaste åren har anslagen till polis, åklagare och domstolsväsendet ökat, varför statens ökade kostnader för offentliga biträden till stor del kan förklaras med den ökade måltillströmningen.

Ett argument för att införa en differentierad timkostnadsnorm är att det är vanligt inom den privata sektorn att advokater debiterar ett högre timpris än biträdande jurister. Det är i och för sig korrekt. Argumentet är dock haltande, då det i sammanhanget måste noteras att advokater inom den privata sfären många gånger debiterar minst tre gånger så hög timtaxa som den som gäller i brottmål. Vill man jämföra med den privata sfären bör man ha i åtanke att 1 600 kr i timmen var vad biträdande jurister på i vart fall en av de större affärsjuridiska byråerna debiterade för 20 år sedan – så stor är eftersläpningen i timkostnadsnormen. Ytterligare sänkningar av ersättningsnivån inom humanjuridiken kommer givetvis att påverka tillgången till duktiga jurister negativt. Gör man den typen av jämförelser finns det ingen annan rimlig utgång än en kraftig höjning av timkostnadsnormen för advokater. Att timkostnadsnormen ligger lågt framgår också vid en jämförelse med Danmark, där timkostnadsnormen för offentliga försvarare den 1 januari 2026 fastställdes till 2 055 DKK, vilket i svenska kronor motsvarar nästan en fördubbling av timkostnadsnormen utifrån dagens nivå.

Sammanfattningsvis är det Advokatsamfundets uppfattning att förslaget med en differentierad timkostnadsnorm, som innebär en sänkning utifrån dagens nivå, allvarligt riskerar att försvåra för advokatbyråer inom humanjuridiken att rekrytera och anställa biträdande jurister, vilket i förlängningen kommer att inverka på statens tillgång till rättsliga biträden och enskildas möjlighet att föra sin talan. Advokatsamfundet avstyrker således förslaget.

6.5 En utvidgad brottmålstaxa

- Advokatsamfundet avstyrker varje utökad användning av taxor för ersättning till rättsliga biträden, då taxa inte ger det förordnade biträdet skälig ersättning för sitt arbete.

Av utredningen framgår att den främsta fördelen med taxa är den förenklade hanteringen av ersättningsanspråken och att en utvidgning sannolikt får en viss kostnadsdämpande effekt. Utredningens slutsatser i denna del må vara materiellt riktiga sett till utredningens syfte, att spara kostnader, men de är inte förenliga med att ge det offentliga biträdet ersättning för det skäliga arbete som utförs i enlighet med 21 kap. 10 § rättegångsbalken.

Så kallade taxemål är ur ett företagsekonomiskt perspektiv förlustmål i det avseendet att advokaten inte får ekonomisk ersättning för allt sitt arbete. Även enklare taxemål kräver betydligt mer arbete än vad taxan ger ersättning för. Ur ett klientperspektiv vore det olyckligt med en utveckling som innebär att advokaten inte får betalt för det skäliga arbete som läggs ner, då det finns en risk att det offentliga biträdet i förlängningen måste utvärdera vilka åtgärder som är prioriterade. Enligt Vägledande regler för god advokatsed har advokaten att med nit och omsorg utföra sitt uppdrag. När detta kräver alltmer arbete pro bono, saknas förutsättningar att specialisera sig på brottmål och rättsstaten riskerar att behöva förlita sig på offentliga biträden utan spetskompetens inom området. Detta medför i sin tur risk för utökat behov av processledning för att styra upp oklar inställning, irrelevant bevisning och onödiga yrkanden. Ett specialiserat offentligt biträde innebär att förhandlingar kan hållas mer effektivt, vilket medför en sammanlagd kostnadsminskning. Staten bör inte förvänta sig att offentliga biträden ska utföra arbete som de inte får betalt för. Om offentliga biträden inte får rimliga ekonomiska förutsättningar att utföra sitt arbete ges staten i praktiken ytterligare en fördel i förhållande till den enskilde. Detta gäller såväl att en tilltalad i enlighet med principen om rätten till en rättvis rättegång ska kunna tillvarata sina processuella rättigheter som att en målsägande ska kunna få det stöd som avses under förundersökning och huvudförhandling.

En utvidgning av tillämpningen av taxa skulle medföra att betydligt fler och mer differentierade måltyper omfattas, vilket innebär stora svårigheter att fastställa rimliga ersättningsnivåer utifrån förväntat arbete. En utvidgning enligt förslaget skulle

innebära att mål i vilka advokatens arbete omfattar biträde vid flera förhör, möten och kontakter med klienten samt egna betydande förberedelser inför förhandling omfattas av taxa. Samtidigt skulle de enklare måltyperna omfattas. Den stora diskrepansen mellan vilka sorters mål som kan omfattas av taxa medför stora svårigheter att i förväg bestämma vilken ersättning som ska utgå. Det är svårt att se hur skälig ersättning kan fastställas utifrån taxa när taxan förväntas täcka så olika arbetsuppgifter. Att endast se till tiden för förhandling är alltför trubbigt. Det skulle inte ge en rättvisande bild av det arbete som en domare eller åklagare utför inför en huvudförhandling om denne endast fick ersättning utifrån förhandlingstid. På samma sätt är det för den som företräder den enskilde. Det rättsliga biträdets förberedelsearbete medför med stor sannolikhet en kortare och mer effektiv förhandling.

Beräkningen utifrån förhandlingstid är därtill inte förenlig med de lagstadgade parametrarna för ersättning, dvs. att skälig ersättning inte bara ska handla om tid utan också om skicklighet, omsorg och övriga omständigheter. Det finns därtill en risk att undantagen från taxa skulle aktualiseras i så stor utsträckning att en utvidgning inte medför vinst vare sig ur ett handläggnings- eller kostnadsperspektiv.

6.6 En digital hantering av kostnadsräkningar

- Advokatsamfundet motsätter sig förslaget om ett elektroniskt system för inlämning av kostnadsräkningar, men delar utredningens slutsats att kostnadsräkningar inte bör inlämnas vid andra tidpunkter än i samband med förhandlingens eller målets avslutande.

Advokatsamfundet ser flera betänkligheter och få fördelar med att samtliga biträden ska lämna in sina kostnadsräkningar via ett gemensamt elektroniskt system. I dag sker en kontroll av kostnadsräkningarna av rätten i samband med överläggning, och kostnadsräkningar överstigande 100 000 kr underställs åklagaren för synpunkter. Tillsammans med ökade krav på kostnadsräkningarnas utformning torde dagens system erbjuda goda möjligheter till kontroll.

Såsom utredningens förslag får förstås kommer ett elektroniskt system inte att utformas på sådant sätt att det går att jämföra ett biträdes samtliga kostnadsräkningar med varandra (vilket för övrigt, för det fall det hade varit möjligt, hade väckt en del frågor rörande tystnadsplikt och klientsekretess som inte besvaras av utredningen).

Eventuella dubbeldebiteringar kommer således inte att synliggöras av det föreslagna systemet.

Det framstår vidare inte som ändamålsenligt att ändra ett system i syfte att undvika dubbel- och feldebiteringar samtidigt som det konstateras att det inte finns något som tyder på att detta utgör ett stort problem. De exempel som anförs i utredningen hänför sig till advokater som har blivit uteslutna ur samfundet för handlande i strid med god advokatsed.

Ett gemensamt elektroniskt system är svårt att hantera rent tekniskt. Ur ett biträdesperspektiv måste det vara möjligt att förbereda kostnadsräkningar i god tid – det tar lång tid att upprätta en kostnadsräkning – samtidigt som biträdet behöver kunna tillföra poster nära tiden för inlämning. Särskilt blir detta relevant i större brottmål, där det snarare är regel än undantag att det händer saker in i det sista som kräver arbete från biträdets sida: genomgång av tilläggsprotokoll och åtalsjusteringar med tillhörande överväganden om egen bevisning, åklagarens ändringar i bevisuppgiften, begäran om förtydliganden från tingsrätten, behov av egen ny bevisuppgift, förberedelser inför kommande förhandlingsdag, kontakter med klienter och anhöriga m.m. Detta kan lika väl inträffa i mindre omfattande mål. Ovanstående behov torde medföra betydande tekniska svårigheter. Eftersom det redan i dag går att skriva ut sammanställningar från tidsrapporteringssystem där samtliga efterfrågade uppgifter ingår och bifoga dessa till kostnadsräkningen har Advokatsamfundet svårt att se vinsten med ett gemensamt elektroniskt system på det sätt som föreslås.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan är det mest lämpligt att kostnadsräkningen ges in i samband med förhandlingens eller målets avslutande.

6.7 Skärpta krav på kostnadsräkningar

Rättsliga biträden finansieras via skattemedel. Övergripande kan sägas att staten köper tjänster av jurister och advokater som offentliga biträden till en av staten förutbestämd kostnad, timkostnadsnormen, eller enligt taxa. Enligt ersättningsbestämmelserna i 27 § rättshjälpslagen och 21 kap. 10 § rättegångsbalken har biträdet rätt till skälig ersättning för det arbete, den tidsspillan och de utlägg som uppdraget har krävt. Skälig ersättning bestäms utifrån tidsåtgång, uppdragets svårighetsgrad, omsorg och skicklighet samt övriga omständigheter.

Givetvis ska skattefinansierad verksamhet gå att kontrollera och följa upp, och medlen ska användas effektivt och ändamålsenligt. Att rättsliga biträden lämnar in en kostnadsräkning som till sitt utförande är så pass detaljerad att det går att utläsa vad som gjorts, när och av vem, ter sig helt i linje med detta och torde redan ske i mycket stor utsträckning, mot bakgrund av de tidsredovisningssystem som finns och används.

- Mot den bakgrunden tillstyrker Advokatsamfundet förslaget att det ska uppställas mer detaljerade krav på kostnadsräkningars innehåll avseende vad som har gjorts vid vilken tidpunkt, under hur lång tid och av vem. Den föreslagna ordningen i denna del är berättigad.
- Advokatsamfundet delar också utredningens synpunkt att en redovisning per klockslag inte bör krävas, då en sådan skulle bli alltför betungande för såväl biträdena som de som ska granska kostnadsanspråken.

6.8 Tidpunkten för att framställa ersättningsanspråk i brottmål

- Advokatsamfundet instämmer i de redovisade skälen för att det inte bör införas krav på att ersättningsanspråk i brottmål ska framställas löpande eller vid vissa angivna tidpunkter.

Mot bakgrund av hur brottmålsadvokater arbetar, särskilt i större brottmål, är det svårt att se vilka vinster ett sådant system skulle medföra. Det går inte heller att på förhand säga hur lång tid en förhandling kommer att ta. Tidigt ingivna kostnadsräkningar kommer därför alltid att behöva kompletteras, vilket torde medföra merarbete. Om ett sådant system inte heller efterfrågas av domarkåren framstår det som än mer obehövligt.

- Advokatsamfundet tillstyrker förslaget att en domstol ska vara domför med en domare utan nämnd vid avgörande av ersättningsfrågor. De skäl för ändring som redovisas i utredningen är välmotiverade och välgrundade. Advokatsamfundet anser inte att förslaget minskar det allmännas insyn i sådan utsträckning att det framstår som omotiverat.

6.12 Substitution av offentlig försvarare

Ett förordnande som offentlig försvarare eller målsägandebiträde är personligt, och den som accepterar ett uppdrag har att bedöma om uppdraget kan fullföljas eller inte.

Utgångspunkten är att ett uppdrag som inte kan fullföljas inte bör accepteras. Dock kan det inträffa omständigheter som inte var kända vid tidpunkten för uppdragets antagande, liksom tillfälliga omständigheter som biträdet inte råder över, såsom sjukdom, VAB m.m. Vid utsättning av huvudförhandling, särskilt i fristmål, tas alltmer sällan hänsyn till biträdets kalender. Det ligger i statens intresse att förhandlingar blir av utan alltför lång tidsutdräkt. Det kommer således alltid att finnas ett behov av substitution för att ärenden ska kunna handläggas effektivt och komma till avslut.

Substitution kräver, för att arbetet ska vara ersättningsgillt, både klientens godkännande och rättens medgivande. Domstolar runt om i landet hanterar dessa frågor olika under förundersökningen, när fråga om substitution uppkommer i samband med förhör. Ett enhetligt förhållningssätt hade varit att föredra.

- Advokatsamfundet tillstyrker utredningens förslag att advokat ska få sätta annan advokat i sitt ställe vid förhör utan rättens tillstånd. Förslaget bör effektivisera handläggningen under förundersökningen och till viss del avlasta domstolarna i fråga om handläggningstid.

Advokaten har alltid att iaktta god advokatsed, vilket inbegriper att det ska vara lämpligt med substitution. Klienten måste ge sitt medgivande till substitution och den som träder i biträdets ställe ska vara kvalificerad för uppdraget. Den förordnade advokaten har kännedom om både ärendet och klienten och bör kunna avgöra dessa frågor på egen hand.

Advokatsamfundet har i ett ställningstagande publicerat den 6 mars 2026 tydliggjort att substitution är förenlig med god advokatsed under de förutsättningar som anges i skriften – bland annat att klienten godtar substitutionen, att advokaten substituerar i det ärende där det är mest lämpligt, att ersättaren är väl insatt i målet och att den förordnade advokaten tar fullt ansvar för att förhöret ska kunna genomföras på bästa sätt för klienten. En biträdande jurist ska kunna substituera under förutsättning att denne får erforderlig utbildning och att det inte gäller mål med särskilda krav på erfarenhet. Ett av skälen till det sistnämnda är att unga jurister måste utbildas praktiskt för att så småningom kunna ta egna uppdrag.

Det är Advokatsamfundets uppfattning att möjligheten att utan rättens tillstånd sätta annan i sitt ställe vid förhör under förundersökningen inte bör begränsas till att avse

enbart andra advokater, utan även bör omfatta biträdande jurister verksamma vid advokatbyrå. En biträdande jurist som arbetar under den förordnade advokatens ledning har i regel god kännedom om det aktuella ärendet och kan på ett ändamålsenligt sätt tillvarata klientens intressen vid förhör. Att kräva rättens tillstånd för sådan substitution framstår som en onödig administrativ belastning som riskerar att fördröja utredningen, särskilt i situationer där behovet uppkommer med kort varsel.

Rättens tillstånd framstår många gånger som en ren formalitet, då framställningar om substitution inte innehåller annat än helt kortfattade uppgifter om skälet därtill, att klienten har lämnat sitt medgivande samt vem som ska substituera. Utifrån dessa förhållanden bör den föreslagna ändringen i sak inte medföra någon egentlig skillnad utöver en viss lättnad i systemet som torde komma såväl rättsprocessen i stort som den enskilde till gagn. Risken för missbruk bedöms inte vara större med det föreslagna systemet än med det nuvarande, och skulle åklagare eller utredare vara av uppfattningen att någon missbrukar systemet kan frågan alltid anmälas till Advokatsamfundets disciplinnämnd.

Kap 8: Behörighetskrav för offentliga försvarare

Advokater har och ska ha en särskild ställning i rättssamhället, vilket är anledningen till att advokater också åtnjuter särskilda privilegier. Mot denna bakgrund är det av yttersta vikt att en hög professionell och etisk standard upprätthålls inom advokatväsendet. Advokatsamfundet delar utredningens uppfattningar fullt ut i detta avseende. Advokatsamfundet har under de senaste åren vidtagit ett antal åtgärder i syfte att minimera risken för att advokater som uppträder i brottmål missbrukar sin ställning.

En viktig åtgärd från Advokatsamfundets sida har varit införandet av en uttrycklig regel om behörighetskrav rörande mål om särskilt allvarlig brottslighet med ett straffminimum om fyra års fängelse. Det advokatetiska regelverket uppställer bland annat ett krav på att advokaten ska ha praktiserat försvararuppdrag som advokat i minst fem år för att komma i fråga för den typen av uppdrag (femårskravet). Före införandet av femårskravet var dock advokatetisk praxis att en advokat inte fick åta sig ett uppdrag om han eller hon saknade tillräcklig kompetens och erfarenhet.

Principen om ett fritt och oberoende advokatväsende och rätten att fritt välja sin försvarare är två grundpelare i rättsstaten som måste värnas. Det är emellertid också

nödvändigt och godtagbart att det från samhällets sida ställs krav på lämplighet och erfarenhet hos de advokater som vill uppträda i brottmål. Advokatsamfundet har därför vid en samlad bedömning kommit till slutsatsen att det övergripande intresset av att det finns försvarare med tillräckliga kvalifikationer väger tyngre än den enskildes intresse av att helt fritt få välja försvarare.

8.5.1 Skärpta behörighetskrav för offentliga försvarare

- Advokatsamfundet har inte någon erinran mot förslagen om skärpta behörighetskrav med angivna undantag. Det kan dock ifrågasättas om det föreligger ett faktiskt behov av att lagreglera ytterligare behörighetskrav, särskilt mot bakgrund av att Advokatsamfundet redan tillämpar kvalifikationskrav inom ramen för det advokatetiska regelverket.

Advokatsamfundet välkomnar utredningens slutsatser om att det är lämpligt att de skärpta behörighetskraven kopplas till straffbestämmelsernas straffskalor på samma sätt som redan gäller enligt Advokatsamfundets särskilda kvalifikationskrav. På så sätt kommer det lagreglerade behörighetskravet, såvitt Advokatsamfundet kan bedöma, i huvudsak att överensstämma med det advokatetiska regelverkets femårskrav. Samfundets ordning innehåller därutöver ytterligare kvalifikationsmoment såsom särskild utbildning och praktisk erfarenhet av arbete med brottmål som försvarare.

Advokatsamfundets uppfattning är dock att det kan uppstå situationer där det finns skäl att medge undantag från femårskravet. Advokatsamfundet ansluter sig till utredningens bedömningar och slutsatser rörande detta.

Det handlar exempelvis om situationer där en misstanke efter lång förundersökning justeras nära in på en huvudförhandling och ett försvararbyte skulle vålla stora ekonomiska merkostnader samt olägenhet för den misstänkte. I sådana situationer bör det finnas visst utrymme för domstolen att överväga att låta försvararen kvarstå i uppdraget trots att denne inte uppfyller tidskravet, även om huvudregeln bör vara att försvararen vid sådana förhållanden ska entledigas enligt 21 kap. 6 § rättegångsbalken.

En annan situation där undantag från femårskravet bör kunna ske är vid substitution, dvs. när den förordnade advokaten på grund av andra åtaganden behöver sätta en kollega i sitt ställe vid ett förhör inför utredande myndighet eller vid huvudförhandling i domstol. Med tanke på måltillströmningen och intresset av ett effektivt

utredningsarbete är det ofta nödvändigt att en förordnad advokat sätter annan i sitt ställe, då alternativet är att utredningarna drar ut på tiden. Det ligger därför i både den misstänktes och samhällets intresse att en förordnad advokat ska ha möjlighet att sätta en kollega i sitt ställe när så behövs. Advokatsamfundets uppfattning är att detta ska vara tillåtet utan att advokaten ska behöva söka godkännande hos tingsrätten. Förordnade "femårsadvokater" klarar att ta ansvar för detta själva utan rättens inblandning. Vid missbruk finns möjlighet för tingsrätten att entlediga den förordnade advokaten.

Inte sällan uppstår behovet av substitution med mycket kort varsel. Det kan exempelvis handla om en anhållen där åklagaren vill hålla ett kompletterande förhör inför en häktningsförhandling där det är kort om tid eller att det ska hållas en omhäktningsförhandling som ska sättas ut med kort varsel. Vad gäller omhäktningsförhandlingar inkommer inte sällan åklagarna med sin framställan om förlängd åtalstid strax innan lunch och domstolen vill sätta ut omhäktningsförhandlingen med någon eller några få timmars framförhållning. Vid sådana förhållanden bör det finnas utrymme för en förordnad advokat att sätta en kollega i sitt ställe som inte uppfyller femårskravet.

En annan situation där substitution bör vara tillåten är vid huvudförhandling där uppgiften är av begränsad omfattning. Det kan exempelvis handla om större mål med ett stort antal huvudförhandlingsdagar där vissa moment under huvudförhandlingen kan hanteras av en advokat som inte uppfyller femårskravet, såsom att närvara vid åklagarens sakframställning, vid förhör med personer utan direkt relevans för klienten m.m.

I sammanhanget kan även noteras att utredningen framhåller att om Advokatsamfundet har beviljat dispens från det särskilda femårskrav som gäller enligt samfundets regler, talar det för att advokaten bör kunna förordnas till offentlig försvarare. Advokatsamfundet delar denna bedömning.

Slutligen delar Advokatsamfundet utredningens bedömning att det i vissa fall bör vara möjligt att frångå femårskravet vid så kallade dubbla förordnanden där den ena advokaten uppfyller femårskravet. Det handlar om stora mål där omfattningen är sådan att domstolen förordnar två advokater som offentliga försvarare. I vissa fall bör det då räcka med att den ena advokaten uppfyller femårskravet, förutsatt att den andra

bedöms ha tillräcklig erfarenhet och skicklighet för att kunna uppträda som medförsvarare på ett adekvat sätt.

Advokatsamfundet konstaterar att utredningen i stora delar utgår från samma överväganden som ligger till grund för samfundets egna kvalifikationskrav för advokater som åtar sig uppdrag som offentliga försvarare. Samtidigt kan det ifrågasättas om det föreligger ett behov av att lagreglera dessa krav, mot bakgrund av att motsvarande, och i vissa avseenden mer långtgående, kvalifikationskrav redan tillämpas inom ramen för Advokatsamfundets regelverk. Enligt samfundets ordning krävs bl.a. att advokaten ska ha genomgått särskild utbildning samt under minst fem års tid arbetat med brottmål som försvarare,

Mot denna bakgrund har Advokatsamfundet dock inte någon erinran mot de förslag som presenteras rörande skärpta behörighetskrav för offentliga försvarare.

Samfundets principiella utgångspunkt är alltså att regler som rör utövandet av advokatycket så långt som möjligt bör hanteras av samfundet självt och oberoende av staten. Trots detta har samfundet, av de skäl som anförts ovan, inte någon erinran mot att ett särskilt kvalifikationskrav införs i lag.

8.5.2 Andra åtgärder för att upprätthålla allmänhetens förtroende för advokater

Som framgår ovan är det Advokatsamfundets bestämda uppfattning att åtgärder för att upprätthålla förtroendet för advokatkåren i första hand ska vidtas av samfundet.

Advokatsamfundet välkomnar därför att utredningen delar denna utgångspunkt.

Samfundet noterar därvid att utredningen lämnar rekommendationer om ytterligare förtroendeskapande åtgärder, varav vissa redan har vidtagits. Advokatsamfundet kommer att analysera de kvarvarande rekommendationerna inom ramen för samfundets fortsatta verksamhet i syfte att ytterligare stärka förtroendet för advokatkåren.

Kap 9: Målsägandens roll i brottmålsprocessen

9.5.1 Rätt att biträda åtalet

- Advokatsamfundet avstyrker utredningens förslag.

Vad gäller utredningens förslag om att målsägandens möjlighet att biträda åtalet ska avskaffas, delar Advokatsamfundet i och för sig bedömningen att åklagaren är den som

är bäst lämpad att avgöra hur en talan om ansvar för brott bör utformas, vilken utredning som bör åberopas eller vilka processhandlingar som bör vidtas i övrigt. Advokatsamfundet delar vidare uppfattningen att målsäganden inte ska behöva dela detta ansvar med åklagaren. Advokatsamfundet vill dock framhålla att den föreslagna ändringen skulle innebära att målsäganden fräntas möjligheten att justera åklagarens gärningsbeskrivning och att göra en annan bedömning än åklagaren beträffande rubricering.

Målsäganden kommer inte ens att ha möjlighet att åberopa egen bevisning i skuldfrågan. Detta innebär ofrånkomligen en försvagning av målsägandens ställning i brottmålsprocessen – även om målsägandebiträdet förstås kan ha en löpande underhandsdialog med åklagarsidan under förundersökningen i frågor rörande gärningsbeskrivningens utformning, rubricering och behovet av bevisning. En sådan försvagning är inte förenlig med lagstiftarens generella uppfattning om att brottsofferperspektivet ska stärkas.

Advokatsamfundet har mot bakgrund av det ovan anförda även tidigare avstyrkt motsvarande förslag om att avskaffa målsägandens rätt att biträda åtalet, exempelvis när Straffprocessutredningen år 2013 föreslog att denna rätt skulle tas bort. Advokatsamfundet motsatte sig förslaget i sitt remissvar och betonade däri att målsägandens rätt att inträda som part är ett viktigt inslag i rättssäkerheten. Även om möjligheten sällan utnyttjas utgör den en symboliskt betydelsefull rättighet för brottsoffret att påverka processen. Samfundet framhöll att målsäganden genom att biträda åtalet kan justera gärningsbeskrivningen eller åberopa bevisning som åklagaren missat, vilket i vissa fall har varit avgörande för utgången.

Advokatsamfundets uppfattning är att målsägandens processuella rättigheter inte bör försvagas utan tungt vägande skäl, och några sådana skäl har inte presenterats i utredningen.

9.5.2 Målsägandens rätt att överklaga i ansvarsdelen

Om utredningens förslag om att avskaffa målsägandens rätt att biträda åtalet genomförs, är det dock angeläget att målsäganden alltjämt kommer att ha möjlighet att överklaga i ansvarsdelen på det sätt som utredningen föreslår.

Advokatsamfundet har inte några synpunkter på de förslag som presenteras rörande detta, dvs. att en målsägande ska kunna överklaga i ansvarsdelen och att överklagandet förfaller för det fall åklagaren också har överklagat till den tilltalades nackdel. Dessa förslag är en naturlig följd för det fall rätten att biträda åtalet avskaffas.

9.5.3 Målsägandens rätt att ställa frågor

Vad gäller målsägandens rätt att ställa frågor till vittnen och sakkunniga konstaterar Advokatsamfundet att det inte är helt lätt att separera frågor som rör skuldfrågan från frågor som rör målsägandens enskilda anspråk. Inte sällan rör det liknande omständigheter. I våldtäktsmål åberopar exempelvis åklagaren inte sällan stödbevisning i form av förhör med personer som haft kontakt med målsäganden i nära anslutning till den åtalade gärningen i syfte att styrka målsägandens mående. Det kan röra sig om nära vänner, familj eller professionella kontakter. Det är ofrånkomligen så att den bevisningen har bäring på såväl skuldfrågan som på de yrkade beloppen i de enskilda anspråken. Det är opraktiskt med en bestämmelse om att målsäganden bara ska få ställa frågor som har betydelse för de enskilda anspråken. Förslagen riskerar att leda till att relevanta frågor från målsägandens sida avvisas av domstolen.

9.5.4 Målsägandens rätt till insyn i handläggningen

Vad gäller målsägandens rätt att närvara vid huvudförhandlingen är det Advokatsamfundets bestämda uppfattning att målsäganden ska beredas möjlighet att närvara oavsett om målsäganden har framställt ett enskilt anspråk. Vidare är det Advokatsamfundets uppfattning att målsäganden ska ha rätt till tolkning vid behov och rätt till ersättning för sin inställelse oavsett om denne för talan eller inte. Allt annat skulle vara en betydande försvagning av målsägandens ställning i brottmålsprocessen, helt oförenlig med lagstiftarens generella uppfattning att brottsofferperspektivet ska stärkas. För många brottsoffer är huvudförhandlingen ett led i att bearbeta ett trauma och en kris samt ett sätt att avsluta ett kapitel och gå vidare. Advokatsamfundets uppfattning är mot bakgrund av detta att målsäganden som utgångspunkt även ska få närvara vid stängda dörrar om det inte finns särskilt starka skäl däremot.

Kap 10: Rätten till målsägandebiträde

10.6.1 Rätten till målsägandebiträde i överrätt

2018 års reform om att ett förordnande om målsägandebiträde inte automatiskt kvarstår i överrätten om ansvarsfrågan överklagats dit har fått olyckliga konsekvenser

ur ett målsägandeperspektiv. Advokatsamfundet välkomnar därför utredningens förslag om att målsäganden i större utsträckning än i dag ska ha rätt att företrädas av ett målsägandebiträde i överrätt. Den nuvarande ordningen innebär att ett förordnande som utgångspunkt upphör när tiden för att överklaga tingsrättens dom har löpt ut, vilket inte är förenligt med lagstiftarens intention om att stärka brottsoffers ställning i brottmålsprocessen.

Vid 2018 års reform utgick lagstiftaren alltför mycket från målsägandens behov av stöd i förhandlingssituationen och missade därmed att ett brottsoffer inte sällan även har ett betydande behov av stöd inför och efter en huvudförhandling. Advokatsamfundet noterar därvid att det utifrån Domstolsverkets utvärdering av reformen framgått att målsägandens upplevelser av hovrättsprocessen påverkats negativt av reformen.

Advokatsamfundet har inte någon erinran mot den föreslagna lagtekniska lösningen om att det införs en ny punkt i 1 a § andra stycket om att rätten ska beakta om målet avser brott som innefattar ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet.

Med en sådan lösning är det Advokatsamfundets bedömning att utgångspunkten i praxis kommer att bli att en målsägande anses ha behov av ett målsägandebiträde om målet avser ett särskilt allvarligt brott, även om han eller hon inte ska höras eller behöver biträde med hänsyn till en talan om enskilt anspråk eller av någon annan anledning. En sådan lösning är därmed ägnad att justera de negativa konsekvenser som 2018 års reform innebar för brottsoffer i brottmålsprocessen.

10.6.2 Ett särskilt målsägandestöd i överrätt

Advokatsamfundet har i och för sig inte någon principiell invändning mot utredningens förslag om att införa ett system med ett målsägandebiträde med ett begränsat uppdrag, ett så kallat målsägandestöd. Utifrån Advokatsamfundets perspektiv är det dock viktigt att det i förarbetena tydliggörs i vilka situationer ett sådant stöd ska förordnas i stället för ett målsägandebiträde. I annat fall finns det en risk för att det lagstiftaren vill åstadkomma genom ändringar i rätten till målsägandebiträde inte får avsedd effekt.

10.6.3 Rätten till målsägandebiträde för äldre personer

Vidare ansluter sig Advokatsamfundet till utredningens förslag om att målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning ska beaktas vid prövningen av behovet av

målsägandebiträde. Utifrån Advokatsamfundets perspektiv går det att ifrågasätta varför detta inte redan har gällt, då det får anses utgöra självklara omständigheter att beakta.

10.6.4 En utökad skyldighet för förundersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebiträde

På samma sätt ansluter sig Advokatsamfundet till utredningens förslag om att skyldigheten för en undersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebiträde till rätten när en förundersökning inleds eller återupptas ska utökas till att gälla brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte. Det förekommer alltjämt att målsägandebiträde även i den typen av ärenden förordnas först efter initiala förhör, vilket är olyckligt ur flera avseenden, varför ett förtydligande av denna skyldighet är välkommet.

Kap 11: Målsägandens processuella rättigheter vid talan om enskilt anspråk på grund av brott

11.5.1 Avskiljande av talan om enskilt anspråk

- Advokatsamfundet instämmer i utredningens uppfattning att det inte föreligger tillräckliga skäl för att avskaffa eller begränsa möjligheterna att avskilja en talan om enskilt anspråk enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken.

Ur ett målsägandeperspektiv är det dock i princip alltid fördelaktigast att det enskilda anspråket hanteras inom ramen för samma huvudförhandling som skuldfrågan.

11.5.2 Målsägandebiträdets behörighet i ett avskilt tvistemål om enskilt anspråk

- Advokatsamfundet delar bedömningen att de skäl som motiverar att ett biträdesförordnande kvarstår i ett ordinärt tvistemål i princip gör sig gällande med samma styrka även när ett enskilt anspråk handläggs som ett förenklat tvistemål.

Därför välkomnar Advokatsamfundet förslaget om att ett förordnande om målsägandebiträde ska kvarstå vid ett avskiljande enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken även när målet ska handläggas som ett förenklat tvistemål.

11.5.3 Målsägandens ansvar för rättegångskostnader

- Advokatsamfundet ansluter sig till utredningens slutsatser om att det inte bör införas någon generell begränsning av målsägandens ansvar för rättegångskostnader i mål om enskilda anspråk.

Utredningen argumenterar väl för sin slutsats och i korthet handlar det om att en generell begränsning skulle innebära ett betydande avsteg från principen om att parterna ska vara likställda i processen. En sådan ordning skulle medföra att målsäganden kunde framställa ogrundade yrkanden eller yrka belopp utan stöd i lag eller praxis, vilket vore olyckligt ur ett handlingsdirigerande perspektiv.

11.5.4 Särskilda ersättningsregler för vissa offentliganställda

Oaktat ovanstående delar Advokatsamfundet uppfattningen att det kan framstå som stötande att en målsägande i vissa fall ska ersätta motparten för dess rättegångskostnader trots att motparten dömts för brott mot målsäganden. Framför allt gäller detta offentliganställda som genom sin tjänsteutövning i större utsträckning än andra riskerar att bli utsatta för brott.

- Advokatsamfundet ansluter sig därför till att det finns behov av en särskild lösning för denna kategori, och samfundet har inte någon erinran mot utredningens förslag om att det införs en särskild kostnadsregel i mål som avser skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken. Advokatsamfundet har inte någon erinran mot den föreslagna lagtekniska lösningen.

Kap 12: Rättegångskostnader i förvaltningsprocessen och domstolsärenden

12.7.1 En förvaltningsdomstol bör få pröva en enskild parts yrkande om ersättning för rättegångskostnader

- Advokatsamfundet delar utredningens bedömning att förvaltningsdomstol bör ges möjlighet att besluta om ersättning för rättegångskostnader till en enskild part inom ramen för ett förvaltningsmål.

Högsta förvaltningsdomstolen har som utredningen också noterar i avgörandet HFD 2022 ref. 10 konstaterat att det under vissa förutsättningar kan strida mot rätten till en rättvis rättegång att en enskild som vinner ett mål mot staten inte kan få ersättning för

befogade rättegångskostnader. Advokatsamfundets bedömning är också att nuvarande svenska ordning utifrån de avgörande från Europadomstolen som utredningen refererar till är oförenlig med konventionsrätten.

Den nuvarande ordningen, att en vinnande part för att få sina kostnader ersatta måste framställa ett skadeståndsanspråk gentemot staten i ett separat mål med all den olägenhet och kostnad som detta kan vara förenat med, är orimlig varför utredningens förslag är mycket välkomna och efterlängtade.

Den nuvarande ordningen utgår från att enskilda som processar mot myndigheter i förvaltningsdomstol saknar behov av juridiskt biträde eftersom förvaltningsdomstolar har ett långtgående ansvar att själva se till att målen blir tillräckligt utredda. Tanken tycks vara att det ska räcka med att den enskilde lägger fram de omständigheter som denne finner relevanta och att förvaltningsdomstolen därefter på grundval av vad parterna anfört meddelar en materiellt riktig dom. I verkligheten är en enskild närmast chanslös mot en myndighet i förvaltningsdomstol utan ett kunnigt och engagerat ombud. De föreslagna ändringarna handlar därför ytterst om att alla ska ha rätt att få sin sak rättvist prövad, dvs. rätten till en rättvis rättegång.

12.7.2 – 12.7.3 Kostnadsersättning

- Advokatsamfundet har inte någon erinran mot att frågan om huruvida kostnaderna varit befogade eller inte måste avgöras från fall till fall.

Med hänsyn till att förvaltningsrätten innehåller en sådan rik flora av olika typer av mål är det inte möjligt att ens i generella ordalag beskriva vilka situationer som kostnaderna ska vara ersättningsgilla. Även om detta innebär en viss osäkerhet framstår det som svårt att utforma en mer detaljerad reglering utan att riskera att den blir alltför stelbent eller att vissa befogade anspråk faller utanför. Advokatsamfundet delar därför utredningens bedömning att en mer öppen reglering är att föredra, men vill understryka vikten av att domstolarna tillämpar bestämmelsen med en generös och ändamålsenlig tolkning i linje med reformens syfte.

Advokatsamfundet vill dock framhålla att den föreslagna ordningen innebär att den enskilde i många fall kan ha svårt att på förhand bedöma om kostnaderna kommer att anses ersättningsgilla. Bedömningen kommer att bero på flera faktorer, såsom målets betydelse för den enskilde, sakens beskaffenhet och utgången i målet. Denna osäkerhet

riskerar i vissa fall att motverka syftet med reformen genom att enskilda avstår från att driva befogade processer mot det allmänna.

Advokatsamfundet noterar vidare att tröskeln för att beviljas ersättning enligt den föreslagna regleringen framstår som relativt hög. De bedömningar som görs i utredningens konsekvensanalys, där kostnadsökningen för staten förutses bli förhållandevis begränsad, tyder på att ersättning endast kommer att aktualiseras i ett begränsat antal fall. Om tillämpningen blir alltför restriktiv finns en risk att reformens syfte, dvs. att stärka enskildas möjligheter att tillvarata sina rättigheter i förvaltningsprocessen, inte fullt ut uppnås. Advokatsamfundet vill mot denna bakgrund betona vikten av att domstolarna tillämpar den nya bestämmelsen med beaktande av dess ändamål och inte uppställer krav som går utöver vad som följer av lagtexten och förarbetena.

Förslaget gäller ersättning för arbete i domstol. Advokatsamfundet vill även lyfta behovet för den enskilde att få bistånd med ombudskostnader redan innan en domstolsprocess inleds. Så sker exempelvis i tvistemål, där rättsskyddet ofta täcker flera åtgärder före en eventuell process. Att kunna anlita ett juridiskt ombud redan i den inledande fasen medför flera fördelar. Sakkunnig juridisk vägledning och stöd i sakfrågan kan medföra att en process helt kan undvikas. Den enskilde kan också få en juridisk utvärdering av om en process bör inledas. Det finns således fördelar både för den enskilde och staten om även juridiskt arbete före domstolsprocessen ersätts. Advokatsamfundet uppmanar därför lagstiftaren att i det fortsatta beredningsarbetet överväga om ersättningsrätten bör utvidgas till att även omfatta skäliga ombudskostnader som uppkommit i direkt anslutning till det ärende som sedermera prövas i domstol.

Med detta konstaterat är det naturligt att bestämmelserna tar sin utgångspunkt i utgången i målet, sakens beskaffenhet och målets betydelse för den enskilde, samt att rätten till ersättning omfattar utgifter för ombud, biträde eller utredning. Som utredningen också konstaterar finns det dock situationer där det är skäligt att staten ersätter en enskild parts rättegångskostnader även om den enskilde inte vinner framgång i målet. Inte minst aktualiseras detta i situationer där brister i rättssystemet medfört att en part behövt vidta rättsliga åtgärder för att komma till sin rätt.

12.7.4 En särskild kostnadsregel i mål med enskilda som motparter

- Advokatsamfundet har inte någon erinran mot att det införs en särskild kostnadsregel i förvaltningsmål där enskilda är motparter till varandra, av de skäl som utredningen anför. Samfundet har inte heller någon erinran mot de föreslagna ändringarna avseende kostnader som uppkommit i ärenden som handläggs i domstol enligt ärendelagen.

12.7.5 Utformningen av kostnadsregleringen i övrigt

- Advokatsamfundet har inga särskilda synpunkter på den lagtekniska lösningen i förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Kap 13: Rättshjälp

Systemet med rättshjälp utgör en framträdande del av *access to justice*, då en enskild i en demokratisk rättsstat inte ska tvingas avstå från att få sin sak prövad eller göra sin rätt gällande av ekonomiska skäl.

13.8.1 Inkomstgränsen vid rättshjälp

- Advokatsamfundet delar utredningens bedömning att det finns skäl för en höjning av beloppsgränsen för rätt till rättshjälp.

Rätten till rättshjälp inkomstprövas och den vars inkomst överstiger en viss nivå är inte berättigad till rättshjälp. Inkomstgränsen har dock inte justerats sedan 1999, vilket har urholkat tillgången till rättshjälp och i alltför hög grad begränsat den enskildes möjligheter att få sin sak prövad eller göra sin rätt gällande.

Det föreslagna sättet att fastställa beloppsgränsen för när en enskild kan komma i fråga för rätt till rättshjälp framstår som välavvägt och den föreslagna nivån om sju prisbasbelopp som tillräcklig för att återställa rättshjälpen till det skydd för enskilda som den ursprungligen var avsedd att utgöra. Det är viktigt att dessa möjligheter inte urholkas. I förlängningen påverkar det legitimiteten för statens beslut och allmänhetens förtroende för rättsväsendet. En utökad möjlighet till rättshjälp även i förvaltningsmål är i linje med Europakonventionens krav på rätt till domstolsprövning och den demokratiska rättsprincipen om *access to justice*.

Advokatsamfundet vill tillägga att en höjning av det maximala antalet timmar med rättshjälp vore en välkommen förbättring för den enskilde. Vid en enskild parts tvist

mot exempelvis myndigheter eller staten råder ojämlikhet mellan parternas ekonomiska förutsättningar, där den enskilde begränsas av ett maximalt antal timmar medan motparten saknar en motsvarande begränsning.

13.8.7 En stärkt rätt till rättshjälp i förvaltningsmål

- Genom utredningens förslag stärks den enskildes möjlighet att tillvarata sina rättigheter, varför Advokatsamfundet tillstyrker förslaget.

Det är ofta i förvaltningsrättsliga mål som den enskilde kan hävda sin rätt gentemot staten och det är därför av stor vikt att rätten inte begränsas av ekonomiska skäl. Förhållandena är i grunden ojämna då den enskilde ska processa mot en myndighet som har egna jurister och goda ekonomiska förutsättningar att driva process.

Advokatsamfundet vill i detta sammanhang lyfta fram att flera ärenden som berör den enskilde prövas i statliga nämnder, exempelvis Statens skaderegleringsnämnd. Besluten i sådana nämnder går inte att överklaga. En motsvarande möjlighet till rättshjälp för den enskilde i dessa ärenden skulle harmoniera med övriga förslag och vara av betydelse för den enskildes möjlighet att tillvarata sina intressen gentemot staten.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander